च प्रायश्चित्तस्य नैमित्तिकत्वं नित्यत्वञ्च नितान्तराजदाह "नैमित्तिकोऽयं प्रायश्चित्ताधिकारः। अत्र चार्थवादावनतपापक्षयोऽपि जातेष्टिन्यायेन साध्यतया लौकिकते। न च दुरितपरिक्षिप्तेषु चाहुऽलोयते एतावता काम्याधिकारमात्रमङ्गा काम्यो यस्मात् "चरितव्य मतो नित्यं प्रायश्चित्तं विशुद्धये। निन्द्रैव यथाचैर्युक्ता आयन्तेऽनिन्दृते नरः" इति मनुवचनेऽकरणे दोषश्रवणे-नावश्यकतावगमात्। तथा च याज्ञवल्क्यः "प्रायश्चित्तमकुर्वाणाः पापेषु निरता नराः। अपश्चात्तापिनः सर्वाश्चरकान् यान्ति दारुणान्"। प्रायश्चित्तमकुर्वाणा दुःखाश्चरकान् प्राप्नुवन्ति"।

नित्यप्रलय पु॰ नित्यः प्राकृतिकः प्रलयः। सुषुप्तौ "चतुर्विधस्तु प्रलयो नित्यो यः प्राणिनां लयः। यदा विनाशो जातानाम्" अग्निपु॰२६७अ॰ स च प्रलयश्चतुर्विध्यमङ्गा वेदान्तपरिभाषायां विवृतो यथा

"स च चतुर्विधः नित्यः प्राकृतो नैमित्तिक आत्यन्तिकश्चेति। तत्र नित्यप्रलयः सुषुप्तिः तस्याः स्वकार्य्यप्रलयरूपत्वात् धर्माधर्मपूर्वसंस्काराणाञ्च तदा कारणात्मनावस्थानं, तेन सुप्तोत्थितस्य न सुखदुःखाद्यनुपपत्तिः न वा स्मरणानुपपत्तिः। न च सुषुप्तावन्तःकरणस्यापि विनाशे तदधीनप्राणनादिक्रियानुपपत्तिः, वस्तुतः प्राणाद्यभावेऽपि तदुपलब्धेः पुरुषान्तरविभ्रमणात्मत्वात् सूक्ष्मशरीरोपलब्धवत्। नचैवं सुषुप्तस्य परेतादविशेषः सुषुप्तस्य हि लिङ्गशरीरं संस्कारात्मना तत्रैव वर्त्तते परेतस्य तु लोकान्तरे इति वैलक्षण्यात्। यद्वा अन्तःकरणस्य द्वे शक्ती ज्ञानशक्तिः क्रियाशक्तिश्चेति तत्र ज्ञानशक्तिविशिष्टान्तःकरणस्य सुषुप्तौ विनाशः न तु क्रियाशक्तिविशिष्टस्येति प्राणनाद्युपलम्भनमविरुद्धम्। "यदा सुप्तः स्वप्नं न कञ्चन पश्यति अथाप्येनं प्राण एवैकधा भवति वाक् सर्वैर्नामभिः सहाप्येति तदा सौम्य! तदा सम्पन्नो भवति स्वमपीतो भवतीत्यादि" श्रुतिरत्रसुषुप्तौ मानम्"।

नित्यमुक्त पु॰ नित्यं मुक्तः। बाधनमेऽपि बन्धशून्ये परमात्मनि "अहं देवो न चान्योऽस्मि—इत्युपक्रमे नित्यमुक्तस्वभाववान्" आ॰त॰। "नित्यमुक्तत्वम्"। सां॰सू॰

नित्ययज्ञ पु॰ कर्म॰। फलयोगं विना जीवनादिमात्रनिमित्तेन विहिते यथाकथञ्चित् प्रतिनिध्यादिना अक्षयद्रव्येण चानुष्ठेये अग्निहोत्रादौ यज्ञे। [स्त्री तिका॰।

नित्ययौवन त्रि॰ नित्य-यौवनमस्य। १स्थिरयौवने २स्त्रीपद्यां

नित्यवैकुण्ठ पु॰ सत्यलोकस्थे विष्णोः स्थानभेदे "अहं नमपि संविष्टो नित्यवैकुण्ठएव च। अक्षोभ्यमयवमो नित्यो विभुतत्वस्वरूपवत्। स्वरोच्चावस्थभूती निर्दोषश्च निरामयः। आकाशवत् सुविस्तारश्च सूक्ष्मरत्ननिर्मितः। तत्र नारायणः श्रीमान् वनमालो चतुर्भुजः। लक्ष्मीः सरस्वती गङ्गा तुलसी पतिरीश्वरः। सनन्दनन्दकुमुदपार्षदादिभिरन्वितः। सर्वैश्वः सर्वसिद्धीशो भक्तानुग्रहकारकः" ब्रह्मवै॰पु॰ प॰ख॰१५अ॰।

नित्यसत्त्वस्थ त्रि॰ नित्यमचलं यत् सत्त्वं धैर्यं" सुचभेदो वा तत्र तिष्ठति स्था—क। १निर्विघ्नैर्धैर्यवन्तमपि २रजस्तमसी अभिभूय सदा सत्त्वमुपावलम्बिनं च। "नित्यसत्त्वस्थो निर्वैमनस्येः आत्मवान्" गीता।

नित्यसम पु॰ न्यो॰ छलोक्ते जात्युत्तरभेदे नित्यानित्यधर्म्यं धर्मादीनां विभज्य "नित्यमनित्यभावाद्धनित्ये नित्यत्वोपपत्तेः नित्यवत्" इति चरितम् जातिशब्दे ६१०४पृ॰४अस्मम्

नित्यसमास पु॰ कर्म॰। व्याकरणोक्ते समासभेदे समासविशेषे वाक्यरचिते विग्रहवाक्यरचिते समासभेदे

नित्यहोम पु॰ नित्यं प्रत्यहं कर्त्तव्यो होमः। द्विजैः प्रत्यहं कर्त्तव्ये होमे। स च होमः "यावज्जीवमग्निहोत्रं जुहोति" इति श्रुतिः विष्णुर्वर्णितोऽस्त्यविधो यथा "अथाग्निं परिसमूह्य पर्युक्ष्य परिस्तीर्य परिधिभिः सर्वतः पाकादपसृत्य जुहुयात्। वासुदेवाय सङ्कर्षणाय प्रद्युम्नायानिरुद्धाय पुरुषाय सत्याच्युताय वासुदेवाय। अथाग्नये सोमाय मित्राय वरुणाय इन्द्राग्नीभ्यां विश्वेभ्यो देवेभ्यः प्रजापतये अनुमत्यै धन्वन्तरये धात्रोऽमतये अग्नये स्विष्टकृते च"। "वैश्वदेवस्य विहस्य लक्षणोऽस्यौ विधिपूर्वकम्। होमं कुर्याद्देवताभ्यो ब्राह्मणो होममन्त्रकम्। अग्नेः सोमस्य चैवादौ तयोश्चैव समस्तयोः। विश्वेभ्यश्चैव देवेभ्यो धन्वन्तरय एव च। कुह्वै चैवानुमत्यै च प्रजापतय एव च। सह द्यावापृथिव्योश्च तथा स्विष्टकृतेऽन्ततः" मनुनोक्तविधिरन्यविधः शाखाभेदात् व्यवस्था।

नित्या स्त्री १दिव्याः शक्तिभेदे तदधिकारश्चैव नित्यातन्त्रं प्रवक्ष्यं तन्त्रागमन्त्रादिकं तन्त्रसारे दृश्यम्। २मनसादेव्यां शब्दरत्ना॰।

नित्यानध्याय पु॰ सर्वथा वर्जनीयवेदपाठकालादौ "द्वावेव वर्जयेन्नित्यमनध्यायौ प्रयत्नतः। स्वाध्यायभूमिश्मशानमात्मानं चाशुचिं द्विजः" इति "इत्यादिनित्यमनध्यायान॰